№ 189 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕԳՈՍՏՈՍԻ 29 **1902** ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕԳՈՍՏՈՍԻ 29 № 189

ԵՐԵՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբ. Առանձին համարները 5 կոպէկով.
Թիֆլիսում գրւում են միմիայն խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ». Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տելեֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի եւ տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարւում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.
Տելեֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Վերադարձի առթով. — ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակներ Կարսից. Նամակ Իգդիրից. Նամակ Խմբագրութեան. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Գերմանիայից. Արտաքին լուրեր. ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ.—Վենետիկի Մխիթարեանները։

ՎԵՐԱԴԱՐՁԻ ԱՌԹՈՎ

Հայրենիք վերադարձող Թիւրքահայ գաղթականների մէջ կան շատ շատերը, որոնք եկել են մեր երկիրը վերջին տարիներում և նոյն իսկ վերջին ամիսներում։ Փախստական անունը կրում են այն բոլոր անձինք, որոնք զանազան ժամանակներում՝ Թէ յայտնի կոտորածների ժամանակ և Թէ նրանից յետոյ՝ տեղափոխվել են մեր երկիրը ծածուկ, առանց օրինաւոր անցաԹղԹի։ Եւ այնու... էլ, եԹէ Թիւրքիայից մեր կողմերը գան պանդուխտներ առանց անցաԹղԹի, նրանք պէտք է համարվեն փախստականներ և իբրև այդպիսիները չը պէտք է մնային երկրի մէջ։

Մենք լաւ գիտենք, որ Թիւրքահայ գաղթականների մի խոշոր մասը պէտք է ընտրէ պանդխտութեան ուղեր, որպէս զի ... աշխատանքով լրացնէ այն պակասը, որ նա ունի իր տնտեսութեան մէջ ... լինի վճարել իր հարկերը։ Սակայն նա պէտք է հեռանայ իր գիւղից ոչ իբրև փախստական, այլ իբրև պանդուխտ, ունենալով օրինական վկայաԹղԹեր իր անձին մասին։

Անկասկած, այդ հանգամանքի մասին պէտք է հոգան Թիւրքահայերի գործողները, Պոլսի պատրիարքարանը և տեղական վարչութիւնները։ Ռուսահայերը այդտեղ ոչինչ չեն կարող անել. նրանք որքան հնարաւորութիւն ունեցան, հիւրասիրեցին փախստականներին ծանր օրերում և ... կարօտեալներին։ Փախստականները ... են մեր երկիրը հանգստացած, ... ապահովված և ընդունակ վերադառնալու իրանց քայքայված տնտեսութիւնները։

Ութ տարի շարունակ մեր երկրում գտնվող փախստականները բռնած էին մի անորոշ և ժամանակաւոր դիրք։ Նրանք չէին վայելում Թիւրքահպատակների իրաւունքները և մի և նոյն ժամանակը ռուսահպատակ էլ չէին։ Անկասկած, այդպիսի դրութիւն անվերջ շարունակվել չէր կարող։ Մի օր նա պէտք է լուծւում ստանար։ Եւ ցանկալի է, որ այս անգամ աջողվէր առանց ցնցերի և Թիւրիմացութիւնների լուծել հարցը և սահմանել ապագայի համար աւելի կանոնաւոր և օրինական միջոց։ Ցամենայն դէպս Պոլիսը այս եօթ տարվայ ընթացքում պէտք է մտածած լինէր այս օրերի մասին և մշակած գործնական միջոցներ պանդուխտների վերադարձը դիւրացնելու և օրինականացնելու համար։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԿԱՐՍԻՑ

I

Օգոստոսի 27-ին

Ինչպէս յայտնի է արդէն «Մշակի» ընթերցողներին՝ Թիւրքահայ գաղթականների ահագին բազմութիւն հաւաքվել է հայրենիք վերադառնալու նպատակով, բայց մինչև այսօր դեռ մի որոշ բան չը կայ։ Այստեղ այնքան են հաւաքվել, որ համարեա այլ եւս անհնարաւորութիւն է ներկայացնում եռեւից գալիք խմբերի համար։

Երէկ առաջին խումբը ահագին բազմութեամբ ճանապարհ ընկաւ դէպի սահման Բասէնի վրայով։ Խմբի ծանրութիւնները, կանանց, երեխաներին եւ ոտով գնալու անկարողներին վերցնելու համար վարձված էր մինչև սահմանը չորս ֆուրգոն։ Գնացողներին տրվել է նպաստ շատ անհրաժեշտ կարիքներ հոգալու համար, ինչպիսին է հացը եւ ոտնամանը։ Այսօր էլ գնաց դարձեալ մի մեծ խումբ վեց ֆուրգոններով միասին եւ նոյնպիսի աջակցութեամբ տեղացիների կողմից։ Կարսի վիճակի յաջորդ Կիւրեղ վարդապետը ուղեկցեց նրանց մինչև մօտակայ գերմանական գիւղը եւ յորդորելով նրանց խաղաղ, հանգիստ մնալով եւ օրինականութեան ճանապարհից չը շեղվելով խելացութեամբ կարգադրել իրանց գործերը եւ միմեանց հետ միախորհուրդ լինել, հեռեւելով իրանց խմբական ներկայացուցիչների չահաւէտ խորհուրդներին։ Մարդ մի կողմից յուզվում է, երբ տեսնում է մի ահագին խումբ մարդիկ, Թողած իրանց գործը, ժամանակաւոր հանգիստը, բուն կարօտով դէպի հայրենիքը եւ այնտեղ մնացած յիշատակներն ու հարազատները՝ դիմում են դէպի սահմանը, առանց գիտենալու, Թէ ինչ է սպասում իրանց այնտեղ։ Այնքան ոգեւորված են իրանց յոյսերով, որ ամենածանր րոպէին անգամ միջոց ունեն հանաքների, սրախօսելու եւ ապագայի պատկերով ուրախանալու, երեւակայելով իրանց հարազատների շրջանում, իրանց մանկութեան վայրերում, ուր ապրել են, մեծացել, տանջվել եւ դէպի ուր կրկին դիմում են ապրելու եւ գուցէ կրկին տանջվելու։ Մարդ զարմանում է, որ յոյսը կարողանում է գգգված, մի ոտքը գերեզման իջած ծերունուն անգամ, որ հազիւ է շարժվում իր տեղից, ոգեւորել, օրերով յանձն առնել դըժոխային զրկանքներ եւ հազար ու մի նեղութիւններ, որ ինչ է, հայրենիք գնայ եւ հաւանականօրէն իր պապերի մօտ միայն Թաղվի, որովհետեւ յոյս չը կայ նոյն իսկ այսուհետեւ կեանք ունենալու։

Այս ամեն մխիթարական պատկերների յետեւը Թագնված է մի անորոշ եւ տխուր իրականութիւն, որ երբեմն երբեմն մխ է դուրս քաշում խեղճ Թիւրքահայի սրտից եւ տխրութեամբ համակում ականատեսին։ Ինչպէս ջրի երեսին ընկած մի փայտի կտոր, իրանք էլ չը գիտեն ուր են գնում, ինչ է սպասում իրանց, գնում են, որովհետեւ ջրի հոսանքը այնպէս է տանում եւ Թերեւս մի երջանիկ վայրկեան խլէ իրանց հոսանքի ալիքներից եւ ափ դուրս ձգէ...

Որքան էլ այստեղ սրտանց աշխատում են մարդիկ Թեթեւացնել խեղճերի ծանր բեռը եւ հոգալ նրանց կարիքը՝ այնու ամենայնիւ հնարաւորութիւն չը կայ տեղական միջոցներով ամեն ինչ հոգալ, իսկ ուրիշ տեղից էլ դեռ եւս յոյս չը կայ օգնութեան հասնելու, եԹէ չը հաշուենք Ալէքսանդրոպոլից ստացած մի քանի րուբլին։ Կարսն անկարող է այս ծանր բեռը միայնակ տանել։

Հ. Նոհրատեանց

II

Օգոստոսի 27-ին

Հայրենիք վերադարձող գաղթականները մի ամբողջ շաբաթ Կարսում մնալուց, շարունակ սրա նրա խորհուրդները հարցնելուց, Թիւրքաց հիւպատոսի մօտ գնալ գալուց յետոյ, տեսնելով որ այստեղ ոչինչ չէ կարելի որոշել, վերջապէս վճռեցին շարունակել ճանապարհները դէպի սահմանագլուխը, այնտեղ իրանց վիճակի վերջնական որոշումը ստանալու։

Ճանապարհի մարշրուտը կազմված է այսպէս. գնալու են ռուսական Բասենով, ի նկատի ունենալով, որ այս կողմի գիւղերը լինելով հայկական, հիւրասէր գիւղեր, պէտք եղած ժամանակ կարող կը լինեն հեշտութեամբ եւ ձրի ձեռք բերել Թէ ծածկված սենեակներ գիշերելու համար եւ Թէ չոր հացի կտոր։ Որոշված է առաջին գիշերը գիշերել Բեկլամատ կոչված գիւղում, երկրորդ գիշերը—Սարի-Ղամիշ, իսկ երրորդ գիշերը Բայ-Բէօյ, որը սահմանագծից 2—3 վերստ հեռաւորութեան վրա է գտնվում։

Կանանց, երեխաների եւ իրանց անբաժան «չուլու փալասո»-ի համար վերցրին ֆուրգոններ, իսկ տղամարդիկ գնալու են ոտով։ Երէկ դուրս եկաւ 4, իսկ այսօր 6 ֆուրգոն։ Ճանապարհի համար վերցրին մի քանի զոյգ տրեխներ եւ իբրեւ պաշար միայն ցամաք հաց։ Թէ ֆուրգոնների, Թէ հացի եւ Թէ տրեխների մի մասի ծախսը տեսնված է Կարսում եւ Ալէքսանդրոպոլում հաւաքված գումարով, իսկ տրեխների միւս մասը մի քանի անձանց նուէրներ են։

Արդէն գաղթականների մեծ մասը դուրս եկաւ Կարսից. մնում է փոքր մասը, որը սպասում է իր մնացած ընկերների գալուն, նրանց հետ միասին գնալու։ Երէկ նորից եկան 78 հոգի։

Գաղթականների օգտին Կարսում եղած հանգանակութիւնը շարունակվում է, քանի որ յայտնի չէ, Թէ ինչքան ժամանակ են մնալու գաղթականները սահմանագլխին եւ երբ հաւաքված գումարն էլ համարեա ծախսված է հացի, ֆուրգոնի եւ տրեխների համար. ուրեմն դարձեալ շարունակվում է օգնութեան կարիքը։

Ս. Մնջոյեան

ՆԱՄԱԿ ԻԳԴԻՐԻՑ

Օգոստոսի 14-ին

Ստրուկ է Իգդիրցին, փոքրոգի, քծնող. նա այս եւ այն պաշտօնեայի կողմից կեղեքվում, հարստահարվում է, նրա տնտեսական դրութիւնը քայքայվում է, բարոյական զրկանքներ է կրում նա, բայց այնքան զուրկ է պատւի զգացմունքից եւ քաղաքացիական քաջութիւ-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՆԵՐ

Միաբանութեան աւագ անդամներէն ի մէջ ... յարգալիր յիշատակութեան արժանի են Հ. Մ. Քաջունի. նաեւ Ս. Ջենանի մեծաւորն Հ. Գ. Ծէլալ՝ որ միաբանութեան ամարանոցի ... տղն ու հանն է եւ Հ. Ց. Իսավէրտեանց՝ արդիւնաւոր Մխիթարեանն, որոց բազմաթիւ եւ կարեւոր աշխատասիրութիւնք հանրածանօթ են յազգիս։ Հայր Մ. Քաջունի Բաբայի Մուրադեան վարժարանին վերատեսչութիւնն կը վարէ բազում տարիներէ ի վեր ... արժանաւորութեամբ. պատկառելի եւ ... հայր մէ իր սանուց, Թէպէտ ալեւոր՝ ... եւ գործունեայ։ Սոյն վեր. հօր շնորհիւ վարժարանն այսօր բաւական լաւ եկամուտներ բերող կալուածներ ունի Բատումայ մէջ։ Ասոր տեղն է յիշել Թէ յաջողկոտք ոմանք ... ընդ մերթ յարձակողական բացադանչութիւններ կուղղեն Մխիթարեանց Թէ՝ «ինչ եղան Մուրադ-Ռաֆայէլի գումարներն, եւ ...։ Թող ապահով լինեն, Թէ նոյն գումարներն տարբեր ձեռքերու մէջ վաղուց անհետացած պիտի լինէին ցարդ, ինչպէս մէկէ աւելի ... ապացոյցներ ունինք. սակայն Մխիթարեանց ձեռաց մէջ ծանօթ գումարներն կրկնապատկեալ են այսօր շնորհիւ իմաստուն տնտեսագիտութեան։

Վանական, կրթական եւ գրական ծառայութեանց մէջ անուանի են Հ. Մինաս Նուրիխանեան, բարեջան տեսուչն Ռաֆայէլեան վարժարանի, որ երկար տարիներէ ի վեր կը վարէ իր կարեւոր պաշտօնն գնահատելի արժանաւորութեամբ. իր հոգածութեամբ շինված է Ազօլլօ գիւղի Ռաֆայէլեան ամարանոցի եկեղեցեակն։ Հ. Նուրիխան Մխիթարեան ուխտին Աթոռակալն է այսօր ի տեղի ողբացեալ Հ. Այիվազեանի եւ հեղինակ է օգտակար երկասիրութեանց։ Հ. Ց. Մերհաւեան՝ գործունեայ Մխիթարեան մէ, հեղինակ իտալերէն քերականութեան, յօրինեանի կարգադիր յանձնաժողովոյ նախագահն։ Հ. Բ. Սարգսեան՝ առաջին քարտուղար Աբբայութեան եւ հեղինակ կարեւոր երկասիրութեանց. քաղցրաբարոյ, ազնիւ եւ սիրելի մի անձնաւորութիւն է։ Հայր Սարգսեանն լաւ ճանչնալու համար վայելելու համար միասին ճամբորդութիւն մ'ընելու, իտալական հրաշագեղ բլուրներն, դաշտերն ու ձորերն կտրելու է, մանաւանդ երբ ընկերակից ունենաս ազնիւ Հ. Գ. Ստեփանեանն եւս. ուշադրութիւն պէտք է սակայն, որ մի գուցէ խօսակցութեան միջոցին Հ. Բարսղին յանկարծակի յարուցած խնդարիթ միջադէպին անհնարաւոր՝ աչքէ վրիպեցնես բոլորովին յստակ բնութեան չքնաղ տեսարաններէն զմայլիս։ Վերոյիշեալ հայրերն քահանայացեալ են 1873—78 շրջանին մէջ։

Վանուց ընծայարանի տեսուչն է Հ. Ց. Թորոսեան, որոյ ուղղակի հսկողութեան ներքեւ ամբողջ դաստիարակութեամբ եւ բարւոք կըրթութեամբ քահանայական կոչման կը պատրաստուին դաս մի ընծայացուք, որոց ամենքն եւս այժմէն մեծ յոյս կը ներշնչեն՝ Թէ ապագայի օգտակար Մխիթարեաններ պիտի հանդիսանան։ Հայր Ց. Թորոսեան իր փափուկ եւ կարեւոր պաշտօնին գիտակցութիւնն ունեցող շատ արժանաւոր, համեստ եւ յարգելի մի անձնաւորութիւն է, հեղինակ ընտիր երկասիրութեանց։

Հ. Ա. Գազէզեան տեսուչն է ընծայարանի կրտսերաց դասակարգին, բարի օրինակ ընծայելով իր անձն՝ բարւոք կրթութիւն կը տայ իր խնամոց յանձնեալ այդ փոքրկանց։

Ս. Ղազարու տպարանն իր այժմեան բարգաւաճումն, ինչպէս արդէն յիշեցինք, կը պարտի Գեր. Աբբահօր հոգածութեան, այլ զայն բարեկարգութեան մէջ պահելու եւ մինչեւ իսկ օտարաց նախանձելի ընծայելու գործն Հ. Ս. Սարգեանի նման ժրաջան մի տեսչի վերապահեալ է։ Հայր Սարգեան հոգւով եւ սրտով բոլորովին յարած ու փարած է իր սիրելի տպարանին, այնպէս որ ճշմարիտ կը լինի բսել իր մասին Թէ՝ տպարանին համար ինքզինքն կը մոռնայ։ Հ. Սարգեանի անունն ծանօթ է «Բազմավէպի» ընթերցողաց, իր գիտական յօդուածներն ախորժանօք կը կարդացուին։ Հ. Եսայի Տայեցի, մատակարար վանուց եւ տեսուչ մատենադարանին. պարկեշտ եւ հլու աշխատող, ունի կարեւոր մի աշխատասիրութիւն։ Այս չորեքին Մխիթարեանք քահանայացեալ են 1882—88 շրջանին մէջ։

—

Վենետկոյ Մխիթարեանց ոգւոյն, զգացմանց եւ գաղափարաց ջինջ հայելին, ճիշդ պատկերն, ազդողական ձայնն եւ հարազատ Թարգմանն կրնայ համարվիլ «Բազմավէպն»։ Ահա մի սիրելի անուն՝ որուն ընտելացած ենք ի տղայ տիոց. ամեն ոք կը խոստովանի, Թէ մեծ եղած է նրա կատարած գերն յազգիս։ «Բազմավէպ»՝ իր ծննդենէն սկսեալ, ժամանակաց շրջանին հետեւելով, եւ ըստ պահանջմանց ժամանակի՝ կարողացած է հարկաւոր դաստուած զանազան սնունդներ մատակարարել հայ ժողովրդեան մտաց եւ սրտից՝ շնորհիւ իր ընդունակ խմբագրաց։

«Բազմավէպ» ներկայ շրջանի մէջ մի բոլորովին նոր ուղղութիւն ստացած է անձնուէր ջանիւք եւ հոգածութեամբ իր եռանդուն խմբագրապետին՝ որոյ անունն ազգային լրագրական ասպարէզին մէջ յայտնի տեղ գրաւելու վրա է. «Բազմավէպը տեսնք, կարդացէք Հ. Երեմի այն ինչ յօդուածն, եւ այլն... ահա մեզ ծանօթ բազում ընթերցասիրաց ամենամսեայ հարցն։

Հ. Ս. Երեմեան մին է այն գրիչներէն՝ որք կոչված են լոյս մատակարարել հայ մտաց, յոյս քեալ սրտից եւ իրախոյս քաջաց։ Երեմեանի առաջնորդող յօդուածոց մէջ չը կան երբէք դատապարտելի նկատողութիւնք, կրօնական ցաւալից խորութեանց նշոյլներ, ծիծաղելի խծբծանքներ, փքուռոյց խօսքեր, պարսաւելի անձնականութիւններ, վերացական գաղափարներ, գձուձ հաչիւներ, եւ այլն, որոց ամենեցուն Թշնամի է Պոնտոսեան ափանց ազատ զաւակը։

նից, որ չը համարձակվելով հանդերձ բողոքել կատարվող ապօրինութիւնների եւ կեղեքումների դէմ, պահանջել իր պատիւը եւ իրաւունքը, դեռ նոյն իսկ քծնում, շողոքորթում է։ Այս եւ այն պաշտօնեայի ընտրութեան դէպքում, օր. գաւառայի, միրաբի, ռէսի եւ այլն, նա բոլորովին անտարբեր է, եւ եթէ գործում էլ է՝ հակված ուժեղի կողմը, նրա թեւերի տակ մտած, լինի ընտրելին թէկուզ բացարձակապէս անպէտք. եթէ դրան համամիտ է մի պաշտօնեայ եւ գործում է յօգուտ նրա, էլ բաւական է, ամբոխը կուրօրէն եւ անից դրդված նրան է հետեւում։ Ինքնուրոյնութիւն եւ գիտակցական վերաբերմունք միանգամայն չը կայ, չը նայած որ խնդիրը ահագին նշանակութիւն ունի ժողովրդի համար։ Վերջապէս մի անտարբերութիւն, որ հասցնում է անասնական աստիճանի։ Կատարված փաստերը անհերքելի կերպով այս են ապացուցանում։

Բայց ինչպէս եւ ինչ միջոցներով բարձրանալ այս վիճակից։ Անշուշտ իւրաքանչիւր Իգդիրցի այս հարցերը կը տայ իրան վերեւ առաջ բերված խորհրդակցութիւններից յետոյ։ Դրանց պատասխանը գտնում ենք երէկվայ ժողովում։

Այժմ մեզանում օրվայ հարցը քահանայական խնդիրն է։ Անկիւններում շատերի մասին էր խօսվում, շատերի անունները էին տալիս, բայց վերջին ժամանակներս մի քանի մարդիկ գործի մէջ մտան եւ սկսվեց ստորագրութիւն պ. Ռուբէն Տէր-Թովմասեանի համար. ինչպէս միշտ, այս անգամ էլ ամէն ինչ կատարվում էր լուռ եւ արագ կերպով։ Շխակններին ոչ մի օրինաւոր ժողով, ոչ ընդհանուր խորհրդակցութիւն, չը նայած, որ մեր հոգեւոր իշխանութեան կանօնադրութեան հիման վրա, այսպիսի դէպքերում պէտք է կանօնաւոր ժողով լինի գործակալ քահանայի կամ յաջորդի նախագահութեամբ։

Ժողովրդի մեծամասնութիւնը էլի անտարբեր էր, միշտ նրանից պահանջվում էր ստորագրել, եւ նա լուռ կատարում է այդ, առանց մի խօսք անգամ ասելու, թէկուզ համոզված է, որ ընտրելին անպէտքի մէկն է։ Այդ այդպէս է. բայց մեր ժողովուրդը ընդունակ է եւ գոռալու, բողոքելու, այս եւ այն պաշտօնեային խիստ քննադատելու, խիստ պահանջներ անելու. նա անում է այդ միմիայն խուլ անկիւններում, իսկ հրապարակում նա հեզ է, ոչխար։

Դիմում ենք սրան նրան՝ թէ ինչո՞ւ չէք բողոքում, ինչո՞ւ էք լռել։

«Ես էտենց բաների չեմ խառնվում» ասում է մէկը. «ով լինի՝ ինձ համար մի եւ նոյն է, ինչու իզուր տեղը վատ մարդ լինեմ», պատասխանում է միւսը. «ես էլ ձեզ հետ կը միանայի, հաւատացէք, եթէ մի գործս չը պատահէր նրանց», ցաւելով նկատում է երրորդը։

Ահա այսպէս ժողովուրդը ստորագրում է մէկ անձնաւորութեան համար, որը չունի որոշ կրթութիւն, սովորել է ծխական դպրոցում, մի քանի տարի եղել է տիրացու, Իգդիրում չունի առանձին վարկ ու հեղինակութիւն եւ, վերջապէս, համարեա ոչնչով չէ տարբերվում նա իր զարգացման աստիճանով տեղական ազգաբնակութիւնից։

Շատերիս զարմացրեց նրա քահանայանալու յուրը. հէնց այդ էր պատճառը, որ մի խումբ երիտասարդներ, այլ եւս համբերելու տեղ չունենալով, բռնկեցին, գործի գլուխ անցան, դիմեցին ծխատէր քահանաներին եւ ժողով գումարեցին եկեղեցում։ Պրօպագանդան զօրեղ էր. ժողովին մասնակցեց մի ստուար բազմութիւն, ուր փայլում էին երիտասարդները իրանց շատութիւնով, նրանք էին գործողները, նրանք էին գործին ուղղութիւն տուողները, խնդրի ղեկավարները։

Ժողովը բացվեց աղօթքով. ապա ընտրվեց քարտուղար, իսկ ժողովին նախագահեց ծխատէր Սամուէլ քահանայ Սողոմոնեանը, գործակալի բացակայութեան պատճառով։ Ժողովը կենդանի եւ աղմկալի էր. երկար խորհրդակցելուց յետոյ ժողովականները վճռեցին, նախ՝ աչքի առաջ ունենալով խնդրի լրջութիւնը եւ ծանր լինելը, մանաւանդ որ այժմ պատրաստի չը կայ արժանաւոր թեկնածու, քահանայական ընտրութիւնը յետաձգել մի անորոշ ժամանակով. երկրորդ՝ պ. Ռուբէն Տէր-Թովմասեանի թեկնածութիւնը միանգամայն մերժել, քանի որ նա զուրկ է պահանջված արժանաւորութիւններից։ Արձանագրութիւն կազմվեց եւ շուտով կուղարկվի հոգեւոր իշխանութեան։

Իր նմանը չէր ունեցել այդ ժողովը. երբէք երիտասարդութիւնը այնպէս չէր միացել եւ համարձակ կպել գործին. նա ապացուցեց, որ գիտէ հետաքրքրվել, որ նա ունի քաջութիւն ճշմարտութիւնն ասել, իր պահանջները յայտնել հրապարակով եւ իր իրաւունքը պաշտպանել. հէնց այդ էլ բաւական է, թէկուզ ոչ մի գործնական հետեւանք էլ չունենայ նրանց արածը։ Դա առաջին քայլն է։ Երիտասարդութիւնը մի դերի մէջ էր, որ միանգամայն պատիւ է բերում նրան,—երեւոյթը ուրախալի, փորձը օրինակելի, արժանի ծափահարութեան։ Ես հաւատացած եմ, որ եթէ ամէն մի հասարակական խնդրում այսպիսի գործօն դեր բռնանձնէ երիտասարդութիւնը, նա մեծ աջողութիւն կունենայ եւ բոլոր գործերը կը կենտրոնանան նրա ձեռքում, ույժը նրա կողմը կը լինի։

Այսպէս անօրինակ էր երեւոյթը, հէնց դրա համար էլ ահագին աղմուկ բարձրացրեց, մեծ ուշադրութիւն գրաւեց իր վրա։ Երիտասարդների այդ անսպասելի եւ յանդուգն քայլը զայրացրեց Տէր-Թովմասեաններին, որոնք չէին խնայում ոչ մի խօսք այս եւ այն երիտասարդի հասցէին։ Բայց անհրաժեշտ եմ համարում առաջ բերել միայն այս խօսքերը։

«Ուսեալ քահանայ էք ուզում, հա, դուք հազար կտոր լինէք, չէք կարող աջողեցնել եւ խանգարել մեր գործը։ Դուք դեռ չէք իմանում, որ մենք ամէն ինչ կարող ենք անել զոռով եւ «ուրիշ միջոցներով»։ Ահա ինչ ասաց ինձ ընտրելիի հօրեղբայրը ժողովի յաջորդ օրը։

Այս խօսքերը առաջ բերի, որովհետեւ պարունակում են իրանց մէջ ճշմարտութիւն, եւ եթէ ոչ բոլորովին, գոնէ կիսով չափ հաւատում ենք նրա ասածին։ Իրաւունք էլ չունենք թերահաւատ լինելու. միթէ քիչ նման օրինակներ կատարվել են մեր աչքի առաջ։

Ահա այս հանգամանքը հարկադրում է մեզ՝ Իգդիրի զարգացած եւ փոքր ի շատէ պատրաստված փոքրամասնութեան հետ միասին՝ բողոքել թեկնածուի դէմ եւ հրաւիրել հոգեւոր իշխանութեան լուրջ ուշադրութիւնը այս հանգամանքի վրա, որովհետեւ, ինչպէս ասացի, կիսով չափ համոզված ենք, որ կարող է մեր բողոքը խեղդվել Իգդիրի անտարբեր, գրեթէ մեռած մեծամասնութեան առաջ։

Ե. Ֆրանգեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Իգդիր, օգոստոսի 21-ին

«Մշակ» լրագրի № 177-ում կար երկու լուր Իգդիր գիւղից, որոնցից առաջինը վերաբերում էր տեղիս քահանայական խնդրին եւ մի եւ նոյն ժամանակ շօշափում իմ անձնական պատիւս։ Ահա թէ ինչ է գրված... «Իգդիրցիների վզին պէտք է փաթաթվի մի տիրացու, որը ոչ մի կրթական ցենզ չունի (Իգդիրի ծխական դպրոցի երրորդ բաժանմունքից դուրս է եկել անընդունակութեան պատճառով... եւ վերջերս պարապում է փուրգունչութեամբ»։

Այժմ չը գիտեմ ինչ անուն տալ խմբագրութեանդ լուր տուող պարոնին, որի կարծիքով ջրաղացպան է այն մարդը, որը ջրաղաց ունի կամ կառապան կառք ունեցողը, եւ այդ կարծիքի հիման վրա նա յանդգնում է անպատկառութեամբ ինձ փուրգունչի անուանել։ Երեւի այդ պարոնը մոռացել է ինձ բօստանչի եւ բաղմանչի էլ անուանել բաղ եւ բօստան ունենալուս համար։

Պարոնը գրում է, թէ ես դուրս եմ եկել Իգդիրի ծխական դպրոցի երրորդ բաժանմունքից ագիտութեան պատճառով։ Պարոնը չէ ուզեցել գրել, որ ես երեք տարի հէնց ճեմարանում եմ կրթութիւն ստացել եւ դուրս եկել միայն աչքերիս տրախօմա ունենալու համար 1883—1884-ին։ Իսկ Իգդիրի երրորդ բաժանմունքից ագիտութեան պատճառով դուրս գալը, որ ինձ է վերագրում, չը գիտեմ այդ սուտը որտեղից է առանց ամաչելու ինձ վրա սարքել եւ լրագրում յայտարարել։

Առ այժմ այս էլ բաւական է։

Ռ. Տէր-Թովմասեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Բագու, օգոստոսի 15-ին

«Մշակի» № 171-ի մէջ կարդացի, որ իբր թէ՝ ամթեւացի Աւետիս Առաքելեան դիմել է ինձ, որ նրա ցաւող ատամը հանեմ, իսկ ես ցաւող ատամի փոխարէնը հանել եմ նրա երկու առողջ ատամը, որի պատճառով Առաքելեանը դիմում է դատարան։ Այդ լուրը կարդալով՝ միանգամայն ապշեցի. 35 տարի է ես Բագու սափրիչ եմ, երբէք ինձ հետ այդպիսի դէպք չէ պատահել։

Սափրիչը ատամ հանող չէ եւ եթէ ատամ հանող լինի՝ նա ցաւում ատամը չի թողնի եւ երկու ուրիշ առողջ ատամը հանի։ Բացի այդ՝ Բագուի ամէն փողոցում ատամնաբոյժներ կան, ուստի կարիք չը կար, որ հիւանդ Աւետիս Առաքելեանը ինձ դիմէր եւ ես ցաւող ատամի փոխարէնը երկու առողջ ատամը հանէի։

Իբրեւ ճշմարտութիւն գրածիս՝ հրապարակ... բացատրութիւն եմ պահանջում կ. Առովե... նից։ Եթէ լռէի, ուրիշներին եւս այսպէս... տի զրպարտէին։

Վարսավիր՝ Օհանջան Բաղիրեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Թիֆլիս—Կարսի երկաթուղու ճանապարհի 43-րորդ վերստի վրա տեղի ունեցած գն... խորտակման ժամանակ, որի մասին մենք զորդել էինք, վնասվել է միայն մի կին, ... անմիջապէս ուղարկված է Թիֆլիսի երկաթուղային հիւանդանոցը։ Խորտակման պատճառ եղել է բազմաթիւ վագոններից կազմված ... գնացքի արագ ընթացքը այնպիսի տեղում, ... ճանապարհը թեք ուղղութիւն ունի։

—

Մինսկ քաղաքում օգոստոսի 23-ին բաց... սիօնիստների համաժողովը։ Համաժողովին մ... նակցող պատգամաւորների թիւը հասնում ... 500-ի։

—

Մօտ օրերումս կատարվեց առաջին փ... արուեստական կերպով սառեցնելու այն ... գօնները, որոնցով իւղ է արտահանվում Ս... րից դէպի Բալտիկ ծովի նաւահանգիստնե... Փորձերը կատարվեցին Պետերբուրգի Ն... լաեվսկի կայարանում եւ ունեցան շատ ... հետեւանքներ։ Ջերմութեան աստիճանը վ... նում, սառեցուցիչ մեքենաների ազդեցութ... տակ, հասնում էր—4°-ի։ Փորձերը կատարվ... էին ֆինանսների, հաղորդակցութեան ճան... պարհների եւ երկրագործութեան մինիստր... թիւնների պատգամաւորների ներկայութեա... Մօտ օրերումս կը կատարվեն նոր փորձեր... այդ ժամանակ փորձի ենթարկված վագոնն... որոնց մէջ զետեղված կը լինեն սառեցու... մեքենաներ, կուղարկվեն Պետերբուրգից դէ... Ռիբինսկ։

—

«Новое Обозрѣніе» լրագիրը հաղորդում ... թէ Թիֆլիսի բժիշկներից մէկը, քննելով Նա... լուղի հորերից ստացվող նաւթը, գտել է, ... նրանից կարելի է ստանալ նաւթալին, մի մի... որ շատ գործածական է թէ բժշկականութ... եւ թէ առօրեայ կեանքի մէջ եւ որ բաւակ... նաչափ գին ունի առեւտրական աշխարհու... Եթէ հետեւեալ հետազօտութիւնները,—ա... լացնում է լրագիրը,—տան ցանկալի հետեւա... ներ, Թիֆլիսի նաւթային աղբիւրները լ... պագայ կարող են ունենալ։

—

ՇՈՒՇՈՒՑ մեզ գրում են. «Քաղաքումս ա... երկու շաբաթ է անընդհատ անձրեւ է տեղո... Ամառանոց եկողներից մեծ մասը գնա... են։ Թատրօնական սեզօնը վերջացել է։ Շ... շում արդէն սկսվել է երկար ու ձիգ տխ... կեանքը»։

—

ԴԷՐԲԷՆՏԻՑ մեզ գրում են օգոստոսի 15-...

Այս վաղուցն Մխիթարեանն իր մատը բուն վէրքին վրա դրած կը գրէ՝ հարուածելով անտարբերութիւնը, պախարակելով եսականութիւնը, ծաղրելով նախապաշարումը, պատառ պատառ բզքտելով կեղծիքը, անիծելով ներքին երկպառակութիւններն եւ այն ամէն չարիքներն՝ որք ի սկզբանէ անտի մեզ դէմ դաշնակցող օխերիմ թշնամիներն եղան եւ իրանց հզօր զօրութիւնը թափեցին զմեզ իսպառ կործանելու եւ փճացնելու համար։ Այս երիտասարդ վարդապետն ամէն բանէ առաջ եւ գեր ի վեր քան զամենայն հոգւով սրտով հայ մէ. նրա սիրտն կը տրոփէ միայն հայութեան համար, հայրենիքի համար, հայ որբոց համար՝ որոց մի համեստ ծառայութիւն մատուցանելու գովելի տենչիւ ծնունդ տուաւ «Որբունի» եւ «Գեղունի» նման պատկերազարդ չքեղ թերթերու՝ որք ս. Ղազարու մամլոյն շուքն ու պատիւն յաւելուն։

Վանուց մէջ երբ իր ծանր զբաղումներէն դուրս առիթ ունենաս հանդիպելու պարզուկ եւ համեստ հ. Երեմին՝ որ ժպիտ ի շրթունս կը մօտենայ քեզ՝ հաւատալդ չի գար երբէք, թէ նոյն ինքն «Բազմավէպի» խմբագիրն է՝ որ մերթ աղաւնիի մրմունջով կողբայ մեր ազգային տխուր վիճակը «մենք ենք մեր թշնամին» ըսելով, եւ հառաչանաց ձայն մը խլելով սրտիդ խորէն։ Հ. Երեմեան ունի մի քանի ընտիր աշխատասիրութիւն։

«Բազմավէպին» աշխատակցող ժիր մշակներէն մին է հ. Արսէն Ղազիկեան, վարուք եւ բարուք համեստ եւ պարկեշտ համակրելի Մխիթարեանը։ Հ. Ղազիկեան թէեւ կոչումն ունի մի լաւ մատենագիր լինելու, սակայն կերեւի թէ գրաբարի դէմ ներկայ սերունդի տածած ընդհանուր ատելութիւնն խրտչեցուցած լինելու է զինքն, եթէ չեմք սխալիր, ուստի աւելի աշխարհաբար կը գրէ։ Իր ընտրած նիւթերն ընդհանրապէս դիւցազներգական եւ բանաստեղծական են։ Փափաքելի է յոյժ, որ հ. Ղազիկեան միշտ սիրով ու սրտով շարունակէ մշակել իր ընտրած ճիւղն, արձակ կամ ոտանաւոր սիրուն եւ զգայուն գոհարներ ընծայելով ազգային գրականութեան։ Հ. Ղազիկեան ունի հրատարակեալ կարեւոր աշխատասիրութիւններ։

Համակրելի դէմք մ՚է հ. Ս. Էփրիկեան, ատկաւախօս խոհուն գրագէտն եւ հետաքրքիր խուզարկուն բնաշխարհի գաւառաց եւ գիւղօրէից, մենաստանաց եւ տաճարաց, եւ այլն։ Էփրիկեան՝ նման ժրաջան մեղուի՝ բնաշխարհի ամէն կողմերէն հիւթ կը հաւաքէ, անոնցմով մեղրանոյշ մի գործ շինելու եւ զայն ազգային գրականութեան ընծայելու համար։ «Բնաշխարհիկ Բառարանի» պատրաստութիւնն դիւրին գործ չէ. պատմութեան եւ աշխարհագրութեան քաջ հմտութիւն կը պահանջէ, մեծ յիշողութեան, համբերութեան եւ աշխատութեան հարկաւորութիւն կայ։ «Ատլասի» հեղինակն, որ ցարդ «Բնաշխարհիկի» քառեակ հատորներն աջողութեամբ ի լոյս ընծայեց՝ ապահով են թէ բովանդակ գործն փայլուն կերպիւ ի գլուխ պիտի հանէ՝ որ այնքան պատուաբեր պիտի լինի իր անուան։

Այս երեք ազնիւ վարդապետներն ձեռնադրեալ են 1895-ին եւ գեղեցիկ ապագայ խոստացող ու Մխիթարեան անուան պատիւ բերող ույժեր են։

Մեր յիշած հայրերէն զատ ս. Ղազարու մէջ կան տակաւին մի խումբ երիտասարդ վարդապետներ՝ որոնք իրենց յանձնված այլ եւ այլ պաշտօններու մէջ անձնուիրաբար կը ծառայեն, փառաւորելով իրենց կոչումն։ Մենք յիշեցինք միմիայն զանոնք՝ զորս խիստ մօտէն ճանաչելու առիթն ունեցանք, որպէս եւ պատեհութիւն ունեցանք ճանաչելու վանքէն դուրս պաշտօնավարող Մխիթարեաններէն պատուական Հ. Ս. Գանթարեանը, ճարտարախօս Հ. Ա. Գազանճեանը, ազնիւ Հ. Հ. Սափարեանը, Հ. Ե. Մարգարեանը, քաղցրաբարոյ Հ. Դ. Ստեփանեանը, առակախօս Հ. Գ. Նահապետեանը, Հ. Վ. Հացունին եւ այլն, որոնք մասամբ արդէն ծանօթ են համբաւով՝ եւ ընդհանրապէս առաջնորդական եւ կրթական գործերով օգտակար կը հանդիսանան իրենց գտնուած միջավայրերու մէջ։

—

Ս. Ղազար եւ իր միաբանական ուխտն հակառակ անցելոյն մէջ իրենց ունեցած ահաւոր ճգնաժամերուն, երբ այսօր փառաւոր վիճակի մէջ բարձր ի գլուխ պարծին ու փայլին՝ արդարեւ ամենամեծ պքանչացում կը պատճառեն ամէն անոնց՝ որք անկեղծ յարգանք կը տածեն դէպի անձնուէր մշակս ազգային առաջադիմութեան։ Մեր ազգն բազում նշանաւոր վանքեր ունեցած է եւ ունի իսկ. այլ ցաւալի է յիշել թէ ամենամեծ մասն բոլորովին փչացած է եւ մի... ցեալներէն գլխաւորագոյնքն իսկ բնաւ չեն ... նեցած այն աջողութիւնն՝ ինչ որ ունեցաւ վ... նետկոյ ս. Ղազարն։ Մեր այցելութեան մի... ցին, երբ առիթ ունեցանք գերապատիւ Աբ... հօր, ողբացեալ հ. Ալիշանի եւ այլ կար... Մխիթարեանց հետ առանձինն տեսակցե... փոփաքեցանք իմանալ գաղտնիքն իրանց ... ղութեան. պատասխաններն մի եւ նոյն ... այն է—կարգապահութիւն discipline, խոն... հութիւն, աշխատասիրութիւն եւ որ մեծ... քան զամենայն՝ անընչասիրութիւն կամ ... քատութիւն, սրանք եղած են մեծանուն ... նադրին սիրելի սկզբունքներն՝ զորս ժառա... գած են իր ճշմարիտ զաւակունք եւ զորս հա... տատ պահելու եւ հետզհետէ իրանց յաջորդ... աւանդելու համար աղօթասիրութիւնն եւս ... երկնային դերը կատարած է եւ կը կատարէ ... պահովապէս։

Եւ արդարեւ Մխիթարեանց մէջ թագա... րող discipline անմիջապէս առաջին անգա... մէն աչքի զարնող գլխաւոր երեւոյթն է։ Եր... ցագունէն սկսեալ կրտսերագոյնը միակ ղեկա... վար ունին իրենց discipline-ը եւ կատարել... պէս հպատակած են անոր։ Ցաւալի կեր... նուած ճշմարտութիւններէն մին սա է թէ՝ ... հոգեւորականութեան մէջ կը պակսի այդ ... կան բանը՝ discipline-ը, զարմանալի չէ ուր... թէ մեր հոգեւորականութիւնն անկեալ է բ... լորովին։

(Կը շարունակվի)

...Այստեղի քաղաքային այգում հասարակական ...գրօսանք կար, տեղիս ժողովրդական դպրոցների օգտին, որին մասնակցում էր աշըղ Ջիւանին։ Մեր կողմերում հազուագիւտ դէպք է յաճախ տեսնել հայ երգիչներին։ Չը նայելով, որ աշըղ Ջիւանին մօտեցել է ծերութեան, բայց երգում է երիտասարդական զգացմունքով»։

—

ՂՈՒԲԱՑԻՑ մեզ գրում են. «Երէկ, օգոստոսի 24-ին, Բագուի նահանգական դատարանի այստեղի բաժինը աւարտեց իր գործերի քըննութիւնը, որոնց թիւը հասնում է 143-ի՝ ե-[illegible] նիւթերի մէջ։ Ազգաբնակութեան մեծամասնութիւնը, աղքատ լինելու պատճառով, փաստաբաններ չէր վարձել. Նրանցից շատերը խնդրել էին դատարանի կողմից նշանակել պաշտպաններ, իսկ փոքրամասնութիւնը դիմում էր սրան ու նրան եւ չնչին գումարով պաշտպաններ էր գտնում. այդ է պատճառը, որ Բագուի մեր հիւր փաստաբանները շատ էլ օգտվեցին այս տարի, թէեւ օգտվեցին միայն [illegible]մարմնոցով. խօսք չը կայ, որ ունեւոր մարդիկ գնում էին Բագու, Թիֆլիս եւ աւելի մեծ գներով էին վարձում ուրիշ նշանաւոր փաստաբաններին եւ բերում էին նրանց այստեղ»։

—

Ջիւանշիրի գաւառի ՄԱՐԱՂԱՑ գիւղից մեզ գրում են. «Այստեղ տարածված աչքացաւը բաւական երկար տեւեց, մօտ երեք ամիս։ Շնորհիւ բժիշկների տուած օգնութեան՝ բոլորը առողջացան։ Այժմ երեւացել է բգուռոյցը, որից օգոստոսի 20-ին վախճանվեց 3 տարեկան մի երեխայ։ Հիւանդութիւնը օրից օր սաստկանում է»։

—

ՇՈՒՇՈՒՑ մեզ գրում են. «Կիրակի, օգոստոսի 25-ին, այստեղ ձեռնադրվեցին 11 հատ [illegible]ւէտ տիրացուներ մեր գիւղերի վրա։ Ձեռնադրութեան ժամանակ եպիսկոպոսը ինքը [illegible]ն իսկ ծիծաղում էր իր ձեռնադրածների վրա, որոնց Ղարաբաղի բարբառով, «փորները եչուն եւ չը կար»։

—

ԱԽԱԼՑԽԱՑԻՑ մեզ գրում են հետեւեալը. [illegible]շաբթի, օգոստոսի 15-ին, առաւօտեան ժամը 10-ին, քաղաքիս յաջորդարանի դահլիճում մեր վիճակի փոխանորդ Բագքէն վարդապետի հրաւէրով եւ նախագահութեամբ կազմվեց Ախալցխայի ընդհանուր հայ ծխականների ժողովը, քաղաքիս երեք եկեղեցիների՝ [illegible]ն է՝ ս. Վարդանանց, ս. Ստեփաննոս եւ ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիների համար նոր երեցփոխներ ընտրելու։ Այդ մասին արդէն ծխականները առաջուց՝ բացի եկեղեցիներում ծանուցումներից, առանձին տպված թերթիկներով հրաւիրագրեր էին ստացել, եւ որովհետեւ [illegible] երկրորդ անգամն էր, որ ծխականներին [illegible]ն նպատակի համար ժողովի են հրաւիրում ([illegible]աջին անգամ հրաւիրեցին օգոստոսի 11-ին), [illegible] հայր նախագահը, առանց ի նկատի ունենալու հաւաքված ծխականների թիւը, ժողովը [illegible]անօնաւոր համարեց եւ բացված յայտարարեց։ Ժողովի ընտրութիւնը կատարեց բացարձակ [illegible] առաւելութիւնով։ Քաղաքիս ս. Ստեփաննոս եկեղեցու համար միաձայն երեցփոխ ընտրեց պ. Համազասպ Կարապետեան Տատուլեանցին, իսկ ս. Վարդանանց եկեղեցու համար՝ պ. Յովակիմ Եղեանին, իսկ ս. Լուսաւորչի եկեղեցու համար՝ պ. Պարսամ Էնֆիաճեանին։ Պէտք է ասել, որ նորընտիր երեք երեցփոխներն էլ երիտասարդ են եւ մանաւանդ երկուսը՝ ինտելիգենտ եւ գրագէտ անձնաւորութիւններ են։ Յոյս ունենք, որ ապագայում իրանց գործերով մեծամեծ օգուտներ կը տան իրանց եկեղեցուն, որոնք այսօր, մանաւանդ երկու եկեղեցիները, շնորհիւ անընդունակ երեցփոխների՝ մնացել են բոլորովին անխնամ եւ կիսակործան դրութեան մէջ, մանաւանդ որ երեք եկեղեցին էլ ունեն իրանց համար բաւական պատրաստի գումարներ։ Երեցփոխի ընտրութիւններից յետոյ, հայր նախագահի առաջարկութեամբ՝ ս. Վարդանանց եկեղեցու այլ եւ այլ վերանորոգութիւններ եւ անհրաժեշտ պիտոյքներ հոգալու համար, ժողովը որոշեց՝ թոյլ տալ նորընտիր երեցփոխին, որ գործադրէ այդ մասին կազմած [illegible]խահաշւով առաջարկված 565 րուբլին նոյն եկեղեցու փողերից։ Թէ երեք երեցփոխների ընտրութեան եւ թէ վերջին համախօսական վճռի համար կազմվեցին առանձին առանձին արձանագրութիւններ, որտեղ ներկայ եղող ծխականները ստորագրելուց յետոյ՝ ժողովը փակվեց։ Աւելորդ չեմ համարում այստեղ յիշել, որ երեք եկեղեցիների նախկին երեցփոխներից ս. Ստեփաննոս եկեղեցու երեցփոխ՝ պ. Գրիգոր Սափարեանը առա 7 տարի է, որ անընդհատ երէցփոխ է եւ մինչեւ այսօր վարել է այդ պաշտօնը բարեխղճաբար, որ շատ հազիւ է պատահում մեզանում»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԳԵՐՄԱՆԻԱՑԻՑ

«Գէօթէ ընկերութեան» գրական երեկոյթը

—

Լայպցիգ, սեպտեմբերի 1-ին

Գէօթէի, ինչպէս եւ նրա անզուգական կըրտսեր ընկերոջ՝ Շիլլէրի անունով, ընկերութիւն, ֆօնդ կազմելը, փողոց, թատրօն, դպրոց եւ այլ հասարակական կազմակերպութիւններ հիմնելը մի սովորական երեւոյթ է դարձել Գերմանիայում։ Հարիւրաւոր տարիներ են անցել այն օրից, երբ այդ հանճարները գերեզման են իջել, բայց այսօր իսկ յարգվում է նրանց յիշատակը այնպէս, որ կարծես նոր մարած ստուգեր լինեն, թողած թարմ յիշողութիւններ ներկայ սերնդի մէջ։ Ամեն անգամ Գէօթէ ու Շիլլէր արտասանելիս, հպարտ գերմանացին ոգեւորվում, ցնծում է այն ստիպեան, որ կարծես նոր է ապացուցվել ազգային այդ անմահ պարծանքների համաշխարհային նշանակութիւնը։

Մի այդպիսի բուռն յարգանքի օր էր եւ օգոստոսի 28-ը՝ Գէօթէի ծննդեան օրը (ծն. 28 օգոստ. 1749 թ.), որի առիթով Լայպցիգի «Գէօթէ ընկերութիւնը» գրական երեկոյթ էր կազմել։ Ցաճախող ընտիր հասարակութեան չափ ու սահման չը կար, մինչ այն աստիճան, որ ահագին դահլիճում տեղ չը լինելու պատճառով մարդիկ ստիպված եղան ոչ ոքի ներս չընդունել։ Եւ սակայն դա մի փառահեղ տօնախմբութիւն չէր, այլ մի պարզ գրական երեկոյթ։ Բայց ինչ ենք ասում, չէ՞ որ դա «յանուն Գէօթէի» էր կազմված, ուրեմն պիտի անպայման լսել եւ հասկանալ գերմանացու տրամադրութիւնը։

Երեկոյթը բաց անելուց յետոյ, մարդկանց օգնութեամբ ամբիոն բարձրացաւ մի զառամեալ ծերունի, դոկտոր Լեօհրմանն անունով, իր ժամանակին Գէօթէի ամենամեծ սիրահարներից մէկը,—ասացին մօտս նստած մարդիկը։ Նա կարդաց մի չայլատրած ոտանաւոր, ուղղած Գէօթէի յիշատակին։ Դա մի փառաբանական ներբող էր, որով այդ ուժասպառ ծերունին անսպասելի ցնցում առաջացրեց հանդիսականների մէջ։ Ապա ընկերութեան անդամներից մէկը, լարված ոգեւորութեամբ, արտասանեց Գէօթէի երեք հատ բանաստեղծութիւններ. «Meine Göttin» (Իմ աստուածուհին), «Grenzen der Menschheit» (Մարդկութեան սահմանները) եւ «An den Mond» (Լուսնի մօտ)։ Նրանից յետոյ Լայպցիգի յայտնի երգչուհի Մարիի Գերհարդ, գեղեցիկ ելեւէջ եւ յով, դաշնամուրի ղեկավարութեամբ, երգեց Շուբէրտից երկու կըտոր («Lied Mignons» եւ «Heideröslein»)։ Վերջում կարդաց Գէօթէի ամենայայտնի ճանաչողներից մէկը՝ դոկտոր Վիլհէլմ Բօտէ, Վայմարից, մի դասախօսութիւն «Goethes Lehren über das Gemessen von Kunstwerken» (Գէօթէի ուսմունքը գեղարուեստի վայելքի մասին) վերնագրով։

«Առանց գեղարուեստի մարդ չէ կարող ապրել—սկսեց նա իր դասախօսութիւնը Գէօթէի խօսքերով, որ նա գրել էր իր նամակներից մէկում, ուղղած Իտալիայում ապրող իր ծանօթ Ամալիա անունով կնոջ,—պրօզայիկ լեզուն անզօր է արտայայտելու զգացմունքի լիաբուռն յորձանքը, մարդկային հոգու չանթահար, ալեկոծող վիճակը, նրա բնաւորութեան տիպիքական գծերը. ո՛չ, մարդկային հասարակ բարբառը անկարող է վերարտադրելու բնութեան պէսպէս տեսարանները իր տպաւորիչ, էքզակտ սահմանների մէջ, ինչպէս այդ բոլորը անել կարող են լեզուական հնչիւնները պլաստիկ կաղապարի վերածող բանաստեղծի քանքարաւոր գրիչը, նկարչի վրձինը, քանդակագործի գրիչը, պէս-պէս գոյների ներդաշնակ շաղախը...»։

Պ. դասախօսը, բացի Գէօթէի անձնական կարծիքներից, ընդարձակ լուսաբանութիւններով առաջ էր բերում եւ իր հայեացքները, հիմնված նշանաւոր գեղարուեստագէտների՝ Տէնի, Լեսսինգի տեսութիւնների վրա։ «Մի՞թէ իրաւ—ասաց նա ի միջի այլոց—մարդս կարող էր ոռոչ եւ առարկայական ձեւով պատկերացնել՝ գեղեցկութիւն, սէր, բարութիւն, վսեմութիւն, մեծահոգութիւն, համեստութիւն եւ մարդկային հոգու այլ եւ այլ առաքինութիւններ, որոնք ինքն ըստ ինքեան վերացական գաղափարներ են, եթէ գեղարուեստի բոլոր ճիւղերը իրանց այժմեան կատարելատիպ վիճակը չունենային։ Գեղարուեստը խարխափում է գեղեցկի, լաւի, բարիի, ազնիւի ճշմարիտ ճաշակ զարգացնելու հիմնական սկզբունքի վրա»։

Դոկտոր Բօդէն տեղ-տեղ արտասանում էր Ֆաուստից, Շիլլէրից եւ Շէքսպիրից ընտիր կտորներ, որպէս նմուշներ, իր այս կամ այն ասելիքը պարզ ցոյց տալու համար եւ շատ յաճախ մէջ էր բերում Գէօթէի սեփական խօսքերը։ «Ինչպէս բանաստեղծութեան—ասել է Գէօթէն—այնպէս եւ երաժշտութեան մէջ, պէտք է մի ինչ որ հրեշտակային վսեմութիւն թագաւորէ, ապա թէ ոչ նրանք իրանց ներգործող ոյժը կը կորցնեն»։ «Բանաստեղծը գրելու ժամանակ ամենեւին չը պիտի մտածէ, թէ արդեօք իր գրուածքները մատչելի կը լինեն մասսային, ընդունելութիւն կունենան, թէ չէ։ Ոչ, նա պիտի գրէ այն, ինչ զգում, խորհում է, առանց մազաչափ դաւաճանելու իր մտքի բռնկումներին։ Իմ գրուածքները, օրինակի համար, երբէք ժողովրդականութիւն ունենալ չեն կարող, որովհետեւ նրանք մասսայի համար չեն գրված, այլ մի քանի մարդկանց համար, որոնք թերեւս իրանց մտքի համապատասխան ինչ-ինչ կէտեր գտնեն նրանց մէջ»—գրել է Գեօթէն Շիլլէրին ուղղած իր նամակներից մէկում։ «Ես բոլորովին չեմ սիրում,—ասում է Գեօթէն—մուզիկայի թոյլ, նուաղ մելօդիան, սենտիմենտալ զգացումները, այդ տեսակ մուզիկա սիրում է խատասիրտ, անողոք Նապոլէօնը, երեւի իր դաժան զգացմունքները մեղմացնելու համար, իսկ ես որովհետեւ Նապոլէօն չեմ, հետեւապէս սիրում եմ խրոխտ, թարմ, լիահնչիւն, ամուր խիզախ մուզիկա»։ Գեօթէն երաժշտութիւն լսելու ժամանակ աչքերը փակում էր, որպէս զի ոչ մի երկրորդական առարկայ չը խանգարէր նրա թափանցող լսողութիւնը։

Ապա պարոն դասախօսը ընդարձակ բացատրութիւններով առաջ բերեց Գեօթէի կարծիքը գեղարուեստի բոլոր ճիւղերի փոխադարձ յարաբերութիւնների եւ մէկի կամ միւսի գործնական կեանքում ունեցած գերազանցող նշանակութեան մասին, իբրեւ հոգեւոր ճշմարիտ վայելքի աղբիւր։ Նա պարզ օրինակներով ցոյց տուեց գեղարուեստի դարաւոր ազդեցութիւնը պատմական կեանքում մարդկային սեռի վրա եւ նրա զօրեղ ներգործութիւնը մարդու հոգեւոր կեանքի կազմակերպութեան վրա։

Այսքանը երեկոյթի մասին։ Սակայն առիթից օգտվելով, կարծում եմ թոյլ կը տրվի ինձ Գեօթէի մասին հաղորդել նաեւ հետեւեալը։

Մանրաքննին հետախուզութիւնից երեւացել է, որ Գեօթէն 18-րորդ դարի ամենայայտնի նամակագիրներից մէկն է եղել, յայտնի նամակների թէ քանակով եւ թէ որակով։ Մինչեւ օրս հրատարակվել է նրա նամակների դեռ մի խիստ աննչան մասը։ Իսկ այժմ Վայմարում, Գէօթէի սիրած քաղաքում, պատրաստվում է նրա նամակների ամբողջ հրատարակութիւնը, որ 45 հատորի ծաւալ պիտի ունենայ։ Իսկ որովհետեւ անկարելի է գրութիւնների այդ խոշոր քանակը ամենուրեք մատչելի դարձնել ժողովրդին, ուստի եւ պատրաստվում է մի այլ հրատարակութիւն, բաղկացած Գեօթէի հատընտիր նամակներից, ուղղած իր ժամանակի շատ ու շատ յայտնի մարդկանց. վերջինս պիտի տեղի ունենայ Բեռլին, Ֆիլիպ Շտայնի ձեռնարկութեամբ։

Գեօթէի նամակների այդ կոլօսալ ժողովածուն, որ ընտանեկան, փիլիսոփայական, բարոյագիտական, էսթետիկական եւ քննադատական բնաւորութիւն է կրում, արդէն նոր լոյս են սփռում Գեօթէի անձնաւորութեան եւ գաղափարների վրա, որպէս մարդու եւ բանաստեղծի, փիլիսոփայի։

Նամակները պարզապէս բնորոշում են, որ Գեօթէն մտքի բեղմնաւորութեան երեք զօրեղ շրջան է ունեցել. 1) Նախ քան Իտալիա գնալը—երիտասարդական բուռն ոգեւորութեան, խանդավառ տրամադրութեան շրջան։ 2) Իտալիայի ճանապարհորդութիւնը—Գեօթէի մտքի իսկական վերածնութեան շրջան։ Խիստ զօրեղ թափով ազդել են Գեօթէի վրա հրաշագեղ երկրի սքանչելագործ գեղարուեստագէտների անմահ ստեղծագործութիւնները։ 3) Գեօթէի դարձը Իտալիայից եւ Վայմարում բնակութիւն հաստատելը—Գեօթէի կլասիքական բեղմնաւորութեան շրջան։ Այդ ժամանակ արդէն երիտասարդական, մակերեւոյթային մօմենտները տեղի են տալիս խորին լրջութեան եւ փիլիսոփայական մտախոհ զննութեան։ Վերջին շրջանի ամենափայլուն ապացոյցը Գեօթէի Շիլլէրի հետ ունեցած նամակագրութիւնն է, որի մէջ նա ընդարձակ խօսում է դրամատիքական արուեստի մասին եւ շատ յաճախ վիճում փիլիսոփայական զանազան պրօբլեմների մասին։

Բ. Իշխանեան

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—«Մէշվէրէթ» եւ «Moniteur Ottoman» լրագիրների մէջ կատաղի բանակռիւ է մղվում Թիւրքական գործերի մէջ Եւրոպայի միջամտութեան իրաւունքի եւ նպատակայարմարութեան հարցի վերաբերմամբ։ Երկու լրագիրների ազդեցիկ խմբագիրները,—Ահմէդ Րիզա բէյ եւ դոկտոր Լուֆտի բէյ,—բոլորովին հակառակ կարծիքներ են յայտնում այդ մասին։ «Moniteur Ottoman» լրագրի վերջին համարներից մէկում Լուֆտի բէյ, ի միջի այլոց, ասում է եւ հետեւեալը. «Տասնեւիններորդ դարի ընթացքում Եւրոպայի միջամտութեան պատճառը Թիւրքիայի ներքին գործերի մէջ եղել է այն հալածանքը, որին ենթարկվել են քրիստոնեաները Թիւրքիայում։ Եթէ Թիւրքիան ժամանակին խելքի գար եւ մտցնէր իր երկրի մէջ վարչական եւ դատաստանական լայն րէֆօրմներ, նա կարող էր մտնել մեծ պետութիւնների շարքը եւ, ի հարկէ, ոչ մի պետութիւն չէր համարձակվի միջամտել նրա ներքին գործերին։ Դժբաղդաբար, Թիւրքիան չը ցանկացաւ վերանորոգվել եւ Եւրոպայի ճնշման տակ նախագծված նորմուծութիւնները իսկապէս չը գործադրվեցին։ Դեռ XIX-րորդ դարի առաջին կիսում Եւրոպան, Ռուսաստանի դրդմամբ, ուշադրութիւն դարձրեց Թիւրքիայի քրիստոնեայ ազգաբնակութեան վիճակի վրա եւ անհրաժեշտ ճանաչեց փոփոխել կարգերը Թիւրքիայում՝ պահպանելով սակայն նրա ամբողջութիւնը։ 1839 թւին սուլթան Աբդիւլ-Մէջիդ հրատարակեց յայտնի խատտի-շէրիֆը, որի առաջին յօդուածում չեշտված էր Եւրոպայի յանձն առած պարտաւորութիւնը յարգելու Օսմանեան պետութեան անձեռնմխելիութիւնը, որ բաց է անում պետութիւնների առաջ Դարդանէլի եւ Բօսֆօրի նեղուցները։ Սրանից յետոյ Եւրոպայի միջամտութիւնը Թիւրքիայի ներքին գործերի մէջ ընդունեց օրինականացած բնաւորութիւն միջազգային յարաբերութիւնների մէջ եւ սկսեց պարբերաբար կրկնվել։ Այսուամենայնիւ չարիքը արմատախիլ չարվեց, այլ ազատ կերպով աճում եւ ծաղկում է, ինչպէս եւ առաջ։ Ահա թէ ինչ էր ասում իշխան Գօրչակօվ Թիւրքիայի քրիստոնեաների դրութեան եւ առհասարակ թիւրքական վարչութեան մասին իր յայտագրի մէջ, որ ուղարկեց մեծ պետութիւններին 1876 թուականի նոյեմբերի 16-ին։ «Երբէք բռնութիւնները, որոնք կատարվում են Թիւրքիայում, չեն ներկայացրել աւելի ակնյայտնի կերպով այն չարիքի անբուժելի լինելը, որ կրծում է Թիւրքիային եւ սպառնում է Եւրոպայի ապահովութեան։ Եթէ մեծ պետութիւնները կամենում են լուրջ կերպով գործ սկսել եւ թոյլ չը տալ, որ վտանգաւոր ու անընդհատ աճող կրիզիսը պարբերաբար կրկնվի, նրանց անկարելի կը լինի պառել մի այնպիսի սիստեմի պահպանութեան վրա, որը օչ միայն չէ ոչնչացնում չարիքի սերմերը, այլ ազատութիւն է տալիս նրանց աճելու։ Անհրաժեշտ է դուրս գալ այս կախարդված շրջանից եւ ճանաչել, որ Թիւրքիայի անկախութիւնը եւ ամբողջութիւնը պէտք է ենթարկվեն մարդասիրութեան պահանջներին»։

—Զագրէբում, Խորվատիայի մայրաքաղաքում, բոլորովին անակնկալ կերպով սկսվեցին անկարգութիւններ, որոնք արագութեամբ ապստամբական բնաւորութիւն ստացան եւ դադարեցին միայն զինուորական ոյժերի օգնութեամբ եւ պաշարման դրութիւն մտցնելով քաղաքում։ Անկարգութիւնները կրում էին խորվատական—ազգային բնաւորութիւն եւ ուղղված էին տեղացի սերբերի դէմ։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

27 օգոստոսի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Օգոստոսի 15-ից Մանջուրիայից ստացված տեղեկութիւնների համեմատ, Ցիցժում եւ Գիրինում խոլէրան դադարեց. Հնդկաստանում նկատվում են հատ հատ հիւանդութիւններ (ամեն օր) եւ միայն Մուգդէնում հիւանդութիւնը եւ մահացութիւնը հասնում է միջին թւով 30 եւ 15 օրական։ Արեւելեան-չինական երկաթուղու ամբողջ գծի երկարութեամբ հիւանդութիւնը սկսվելուց մինչեւ օգոստոսի 15-ը հիւանդացան 4043 եւ մեռան 2556 հոգի։

ԽԱՐԿՈՎ։ Պարապմունքներն աւարտելուց յետոյ XII-դ հնագիտական համաժողովը փակվեց։ Վճռվեց միջնորդել՝ արխիւները պահպանելու համար հովանաւորութիւն ցոյց տալու մասին, Պօլտավայի նահանգը ուսումնասիրելու ընկերութիւն բանալու շուտափոյթ թոյլտւութեան մասին, եւ մի օրէնք հրատարակելու մասին, որով արգելվէր հնութիւնների դուրս տանելը Ռուսաստանից։ XIII-դ համաժողովի տեղը ընտրված է Եկատերինօսլավը։

ՎԱՐՇԱՎԱ։ Երէկ Վարշաւայով անցան դէպի

արտասահման յունաց թագաժառանգը իր ամուսնով։—Կալվարիում սեպտեմբերի 10-ին բացվում է կթան կովերի տօնավաճառ, որ կազմել է Վարշավայի գիւղատնտեսական ընկերութիւնը։

ԲԱԹՈՒՄ։ Օզուրգէթի ազնուականութեան պարագլուխ իշխան Էրիսթօվ միջնորդութիւն յարուցեց, որպէս զի յետաձգվի ապառիկների վճարումը ազգաբնակութեան այն մասի համար, որը վնասվեց հեղեղումից օգոստոսի 19-ի գիշերը։

ՌՈՍՏՈՎ ԴՈՆԻ ՎՐԱ։ Զինուորական-Նահանգական դատարանի կայացրած մահվան պատժի վճիռը երէկ ի կատար ածվեց։

ԿԱԼՈՒԳԱ։ Ալեքսինի մօտ տեղի ունեցաւ ապրանքատար գնացքի խորտակումն։ Ջարդվեցին 15 վագոններ. ծառաներից մէկը սպանվեց եւ երեքը վիրաւորվեցին։

ՌՈՍՏՈՎ ԴՈՆԻ ՎՐԱ։ Բանտային պատիժ կրած անձանց նպաստող ընկերութիւնը ժամանակաւոր ապաստարան շինեց։ Բացվեց ձրի արական դպրոց հասակաւորների համար։

ՉԱՐՋՈՅ։ Բուխարայի էմիրը նուիրեց 12,000 ր. քաղաքային հիւանդանոցի շինութեան կառուցման համար յանուն Մեծ Իշխանուհի Օլգա Նիկոլայեվնայի։

ԼԵՆԵՎԷՆ։ Տեղի ունեցաւ ուխտագնացութիւն Ֆօլգօէտ գիւղը 30,000 հոգու, եպիսկոպոսի եւ շատ քահանաների մասնակցութեամբ։ Ժամասացութիւնը վերջանալուց յետոյ գիւղացիների խմբերը ցոյցեր արեցին բացականչութիւններ անելով ի պատիւ միանձնուհի ուսուցչուհիների։ Եպիսկոպոսը ճառ արտասանեց, որի մէջ նա շնորհաւորեց բրէտօնցիներին դպրոցների փակմանը նրանց ցոյց տուած դիմադրութեան համար։

ԼՈՆԴՈՆ։ «Globe» լրագրի խօսքով, ծովապետութիւնը տեղեկութիւն է ստացել, որ լուրջ կռիւ է տեղի ունեցել Պարսից ծոցում «Լապվինգ» մարտանաւի եւ գերիների նաւի միջեւ։ Սպանված է մէկ նաւաստի։

28 օգոստոսի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Երէկ, օգոստոսի 27-ին, ճանապարհ ընկաւ Կուրսկ ներքին գործերի մինիստր պետական-քարտուղար Վ. Կ. Պլեվէ։

1902 թւի հոկտեմբերի 19-ից (նոյեմբերի 1-ին) մտցվում է դրամական փոխադրութիւնների փոխանակումն Ֆինլանդիայի եւ Ռուսաց պետութեան միացած մասերի միջեւ պօստային հիմնարկութիւնների միջոցով։

«Правительственный Вѣстникъ» լրագրում հրատարակված են օգոստոսի 24-ին Բարձրագոյն հաստատված ժամանակաւոր կանոնները պրոֆէսորների կարգապահական (դիսցիպլինար) դատարանի մասին ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութեան բարձրագոյն դպրոցներում։ Այդ կանոններով, խորհուրդը իւրաքանչիւր տարի ընտրում է պրոֆէսորների թւից համալսարանում հինգ դատաւորներ, տէխնիկական բարձրագոյն դպրոցներում երեքական, կամ հինգ-հինգ դատաւորներ. դատաւորներին հաստատում է շրջանի հոգաբարձուն։ Դատարանի քննութեանը ենթարկվում են գործեր՝ դպրոցական շինութիւնների մէջը կարգը խախտելու մասին, դպրոցի ուսանողների եւ դասատուների կամ պաշտօնական անձանց միջեւ ընդհարումների եւ այնպիսի յանցանքների մասին, որոնք պատուի եւ բարոյականութեան կանոններին հակառակ բնաւորութիւն ունեն։ Դատարանը քննութիւնը կատարում է բերանացի. նրանց դատավճիռները մտցվում են դրքում եւ քննութիւնը կատարվում է դռնփակ։ Ուսանողների տրած յայտարարութիւնը, թէ ցանկութիւն ունեն հեռանալու դպրոցից, չէ ազատում նրանց պատասխանատուութիւնից կարգապահական դատարան տալը։

ԲԵՐԼԻՆ։ Բեռլինը հանդիսաւոր թաղում կատարեց Վիրխօվի համար։ Ներկայ էին մագիստրատի անդամները, քաղաքային շատ պատգամաւորներ, գիտնականներ, սէյմի անդամներ. կային մի քանի մինիստրներ,

ԽԱՐԲԻՆ։ Խօլերան դադարում է։ Ընդամենը մեռան 262 եւրոպացիներ եւ 830 չինացիներ։

ԿՈՒՐՍԿ։ Ժամանեց մինիստր իշխան Խիլկով։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԷԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՅԺՄԵԱՆ ՀԱՍՑԷՍ
Тифлисъ, Вознесенская улица, д. № 6, кв 15.
1—3 ՍԵԴՐԱՔ ՄԱՆԴԻՆԵԱՆ

ՍՕՂՕՂԱԿԻ ԴԵՂԱՏՈՒՆ
ՖԱՐՄԱՑԻԱՅԻ ՄԱԳԻՍՏՐՈՍ
Ֆ. Պ. ՕՏՏԷՆԻ
տեղափոխվել է Աղաբաբովի տնից իր սեփական տունը, որ գտնվում է Սօլօլակի փողոցում, № 8։ 1—2

Կար ու Ձեւի Դպրոց
Օր. Ն. Շահումեանի. աշակերտուհիների ընդունելութիւնը ամենայն օր առաւօտեան ժամի 9—3-ը։ Հասցէն՝ Тифлисъ, Бебутовская ул. Арсеньевскій тупикъ, д. Эристова.
Շուտով բացվելու է եւ Գօրում, որի մասին առանձին կը յայտարարվի։ 3—4

ԹԷՀՐԱՆԻ ՀԱՅՈՑ ԴՊՐՈՑԻ ՀԱՄԱՐ
հարկաւոր է
ՄԻ ՈՒՍՈՒՑՉՈՒՀԻ ԵՒ ՄԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉ
հայոց լեզու եւ թուաբանութիւն աւանդելու։ Պայմանների մասին դիմել՝ Ա. Ահարոնեանին, «Մուրճի» խմբագրատուն։ 4—5

ՍՏԷՆԼԻ
ՆՐԱ ԿԵԱՆՔԸ, ԳԻՒՏԵՐԸ ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ։
Պատկերով եւ մի քարտէզով։ Գրեց Ի. Միրզա-Աւագեանց։
ԳԻՆԸ 25 ԿՈՊԷԿ
Դիմել՝ Баку Исааку Мирза-Авакову.
4—6

Ն. ՏԷՐ-ՂԵՒՈՆԴԵԱՆ
ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ
առաջին տարի
ՔՍԱՆԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԻՊ
Գինն է 25 կոպ.
Մայրենի լեզու, երկրորդ տարի . . . 40 կ.
Մայրենի լեզու, երրորդ տարի. . . . 50 կ.
Մայրենի լեզու, չորրորդ տարի . . . 65 կ.
Մայրենի լեզուի ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ . 50 կ.
(Ն.) 3—3

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՐՏԷԶ
Ուսումնարան եւ Պանսիօն
Ս. ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ
Տեղափոխվում է Կրասիլնիկեանի տունը, Հայոց փողոց, եկեղեցու դիմաց։ Ընդունելութիւնը կը սկսվի օգոստոսի 25-ից։ 10—10

ԴՊՐՈՑ
ԿԱՏ. ԼԻՍԻՑԵԱՆԻ
ԵՐԿՈՒ ՍԵՌԻ ՄԱՆԿԱՆՑ ՀԱՄԱՐ
Ընդունելութիւն՝ պատրաստականի բոլոր բաժանմունքները եւ I ու II դասարանները օգոստոսի 28-ից։ Բեհբութեան փողոց, սեփական տուն № 29։ 4—10

Իմ աշխատասիրութեամբ լոյս են տեսել կրօնի հետեւեալ
ԴԱՍԱԳՐՔԵՐԸ
ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ
1) Դասատետր կրօնի առաջին տարի . 20 կ.
2) Դասատետր կրօնի երկրորդ տարի. 20 »
3) Դասատետր կրօնի երրորդ տարի . 30 »
4) Սրբազան պատմութ. հին-ուխտի . 30 »
5) Սրբ. պատմ. նոր-ուխտի (Աւետ.). 40 »
6) Սրբ. պատմ. նոր-ուխտի (Գործք Առ.). 40 »
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ
ա) Դասագիրք կրօնի—հին-ուխտ . 1 ր. 75 կ.
բ) Դասագիրք կրօնի—նոր-ուխտ . 2 ր. 5 »
գ) Ուսուցումն քրիստոնէական կրօնի, հատոր Դ. . . . . 1 ր. 50 »
դ) Ուսուցումն քրիստոնէական կրօնի, հատոր Ե. . . . . 50 »
—
Աշակերտների դասագրքերի համար զեղչ 20%
Ուսուցիչների դասագրքերի համար զեղչ 35%
—
Հասցէն 1. Тифлисъ: Коммерческое училище, законоучителю С. Саакянцу.
2. Тифлисъ: Центральная книжная торговля. 2—12

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ
ԼԷՕ
ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՆԱԶԱՐԵԱՆՑ
Երկու հատոր
Հատ. առաջին 12+224 եր., հատ. երկրորդ 14+406 եր.
ԵՐԿՈՒ ՀԱՏՈՐԻ ԳԻՆՆ Է ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ 1 ՌՈՒԲԼԻ 50 ԿՈՊ.
Ճանապարհածախսով 2 ռուբլի։
Դիմել. Тифлисъ. Редакція „Мшакъ".
ԲԱԳՈՒՄ վաճառվում է Սամսօն Յարութիւնեանցի գրավաճառանոցում։
Թիֆլիսի բաժանորդներին խնդրում են շտապել ստանալու իրանց գրքերը։

БУХГАЛТЕРСКІЕ КЛАССЫ,
учр. И. Я. Бронъ-фонъ-Бреннеромъ.
Въ прошломъ году ОКОНЧИЛО курсъ 106: женкаго пола 43 и мужскаго пола—63. При классахъ имѣется библіотека товаро-технол. музей и бюро для исполненія практическихъ работъ.
полнеѳія практическихъ работъ.
Въ настоящемъ году для чтенія лекцій приглашены лучшіе спеціалисты, именно: инж. *М. И. Ченгеры*, инж. *Г. Я. Дюковъ*, юристъ *В. А. Москаловъ*, засл. пр. *П. С. Левицкій*, препод. ср. уч. зав. *Э. К. Ліозенъ*, *Ю. Ф. Гурмлинъ*, *С. Е. Козловъ* и др.
Обязат. предметы классовъ:
бухгалтерія, банковое дѣло, коммерческая ариѳметика, ариѳметика на счетахъ, технологія, товаровѣдѣніе, корреспонденція, каллиграфія, торговлезнаніе, торговые законы и для желающихъ: иностр. языки стенографія, упражненія на пишущей машинѣ.
По окончаніи выдаются АТТЕСТАТЫ и лучшимъ учащимся предоставляются мѣста службы.
Плата за весь курсъ 60 руб. Курсъ продолжается 5 мѣс. при ежевечернихъ, съ 5-ти до 8-ми ч. веч. занятіяхъ. Принимаются лица ОБОЕГО ПОЛА.
Программы и условія поступленія выдаются безплатно въ канцеляріи классовъ, Николаевсиая, 88, съ 9 до 1 ч. и съ 5 до 8 ч. веч.
Начало занятій съ 10-го сентября. Число вакансій ограниченное. Двѣ безплатныя вакансія свободны.
Учредитель классовъ *И. Бронъ-фонъ-Бреннеръ*
Квартира: Михайловскій пр., № 71. 12—15

ՀԱՇՈՒԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ
ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆՈՒՄ
(Երրորդ տարի)
Պարապմունքների սկիզբը—հոկտեմբերի 2-ին։ Կուրսը տեւում է ոչ պակաս ամսից։ Պարապմունքները տեղի են ունենում երեկոյեան, շաբաթը երեք անգամ։ Լսողներ կարող են լինել երկու սեռի գրագէտ անձինք։ Վարձը—40 ռուբլի։ Խնդիրները, որ պէտք է տալ Թիֆլիսի Առեւտրական Ուսումնարանի դիրեկտորի անունով, ընդունվում են իւրաքանչիւր օր, ժամի 10—2, Առեւտրական Ուսումնարանի շինութեան մէջ (Զուղուրէթ, Պեսկօվսկայա փողոց, սեփական տուն, № 11։ 6—10

Ֆինանսների մինիստրի թոյլտուութեամբ
ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ
(Баку, Прачешная, домъ Теръ-Ованесова)
Կուրսերի նպատակն է տալ ունկնդիրներին մասնագիտական—առեւտրական կրթութիւն եւ պատրաստել հմուտ հաշուապահներ։ Աւարտողները ստանում են ատեստատներ։ Կուրսերում աւանդվում են՝ 1) Առեւտրական թուաբանութիւն եւ թուաբանութիւն համրիչի վրա. 2) Հաշուապահութիւն՝ արդիւնաբերական-գործարանական, առեւտրական եւ բանկային. 3) Առեւտրական թղթակցութիւն. 4) առեւտրական ապրանքագիտութիւն։ 5) Առեւտրական եւ մուրհակային օրէնքներ. 6) Գեղագրութիւն եւ արագագրութիւն (ուղղումն ձեռագրի)։
Ընդունելութիւնը՝ սեպտեմբերի 1-ից ամեն օր՝ կուրսերում։ Կուրսերի կանոնադրութիւնը (уставъ) եւ մանրամասն ծրագիրը—տրվում եւ ուղարկվում են ձրիաբար։ Օտարաքաղաքացիները դիմում են՝ БАКУ, учредителю коммерческихъ курсовъ А. И. Теръ-Каспарову. 17—25

ՊԱՆՍԻՕՆ ՕՐԻՈՐԴՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ
(ՊՐՈԳԻՄՆԱԶԻԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍ)
Ս. Վ. Արղութեան-Երկայնաբազուկի
Լրացուցիչ եւ ընդունելութեան քննութիւնները կը սկսվեն օգոստոսի 25-ից, իսկ պարապմունքները—սեպտեմբերի 2-ից։ 3—3